
Piotr R. Gryziec OFMConv

Idea podobieństwa do Chrystusa według św. Pawła

The Idea of Conformity to Christ according to St. Paul

Streszczenie: Artykuł zawiera prezentację terminów i tekstów św. Pawła Apostoła, zawierających ideę upodobnienia do Chrystusa oraz naśladowania Go. Analiza tych tekstów wskazuje na wyraźną dialektykę: z jednej strony pojawiają się zachęty do naśladowania Chrystusa, co kładzie akcent na inicjatywę i zaangażowanie człowieka w ten proces, z drugiej mamy szereg wypowiedzi, które wskazują, że proces upodobnienia jest możliwy tylko dzięki działaniu Boga (słowa Bożego, Ducha Świętego, łaski Bożej). Co więcej, sam ten proces posiada także dwa wymiary: dotyczy postaw zewnętrznych, zachowań, czynów, ale bardziej jeszcze „człowieka wewnętrznego”, kształtowania jego mentalności i przemiany serca tak, aby posiadać dążenia czy uczucia, którymi kierował się Jezus Chrystus w swoim ziemskim życiu.

Tak więc „upodobnienie się” do Jezusa Chrystusa przejawia się w naśladowaniu Jego ziemskiego życia, postaw, wyborów, sposobu myślenia, ale także misji. Jednym z dominujących obszarów tego podobieństwa, jest sposób przyjmowania cierpień, utrapień i zniewag, będących wynikiem prześladowania ze strony wrogów Ewangelii. Apostoł pisze: „Nosimy nieustannie w ciele naszym konanie Jezusa, aby życie Jezusa objawiało się w naszym ciele” (2Kor 4,10). Innym obszarem naśladowania Pana jest miłość Boga i bliźniego na wzór Jezusa oraz trosko o dobro każdego człowieka i jego zbawienie.

Słowa kluczowe: św. Paweł Apostoł, podobieństwo do Chrystusa, naśladowanie Chrystusa, dialektyka łaski i działania człowieka, człowiek wewnętrzny, przemiana serca, Duch Święty, łaska Boża, cierpienie i prześladowanie, miłość Boga i bliźniego.

Keywords: St. Paul the Apostle, conformity to Christ, imitation of Christ, dialectic of grace and human action, inner person, transformation of the heart, Holy Spirit, divine grace, suffering and persecution, love of God and neighbor.

Wstęp

Idea podobieństwa do Chrystusa może być wyrażona na wiele sposobów. Tekst, mówiący o podobieństwie do Chrystusa, nie musi koniecznie zawierać terminu „podobieństwo”, czy czasownika „upodobnić się”, może zawierać inne terminy lub zwroty, które wyrażają analogiczną myśl. W Konstytucjach Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych oraz innych dokumentach Zakonu (jak np. *Discepolato francescano*) w odniesieniu do osoby św. Franciszka, jak i jego uczniów, obok słowa „upodobnienie” pojawia się także „naśladowanie” Chrystusa. Upodobnienie się może dotyczyć zarówno pewnych zewnętrznych postaw, sposobów postępowania, czy nawet podobieństwa fizycznego (jak np. stygmaty), ale także wewnętrznych doświadczeń, doznań, przeżyć, uczuć, sposobu myślenia, etc.

Kiedy sięgniemy do tekstów św. Pawła Apostoła, zauważymy, że czasownik „upodobnić się” (gr. *symmorfidzomai*) występuje w nich zaledwie jeden raz, natomiast przymiotnik „podobny” (*symmorfos*) pojawia się w nich dwukrotnie. W Rz 8,29 Apostoł pisze o chrześcijanach, że Bóg ich przeznaczył na to, aby „stali się podobni do obrazu Jego Syna”, natomiast według Flp 3, 10 ma on nadzieję, że „upodobniając się do Jego śmierci” sam osiągnie jakos pełne zmartwychwstanie. Dalszą część tej myśli znajdziemy w Flp 3,21, gdzie Paweł stwierdza, że Chrystus, przychodząc powtórnie, uczyni nasze śmiertelne ciało „podobnym” do swego uwielbionego ciała. W 2Kor 3,18 natrafimy z kolei na słowo *metamorfoomai*, które oznacza dosłownie „przemieniać się”, jednak skoro dopełnieniem tego czasownika jest „Jego obraz”, czyli obraz Chrystusa, a całe wyrażenie brzmi: „przemieniamy się na Jego obraz”, to jego sens możemy równie dobrze oddać stwierdzając, że „upodobniamy się do Jego obrazu”.

Druga grupa tekstów zawiera ideę naśladowania, w oparciu o rzeczownik „naśladowcy” (gr. *mimetai*). W najstarszym liście Nowego Testamentu, w 1Tes 1,6, Paweł chwali adresatów za to, że stali się „naśladowcami naszymi i Pana”, natomiast w 1Kor 4,16 zachęca Koryntian: „Bądźcie naśladowcami moimi”, co doprecyzowuje w 1Kor 11,1: „Bądźcie naśladowcami moimi, tak jak ja jestem naśladowcą Chrystusa”. Wspomniane teksty są szczególnie warte uwagi w kontekście osoby św. Franciszka, który sam będąc „alter Christus”, jest wzorem dla swoich przyszłych naśladowców. Możemy tu jeszcze wspomnieć o jednym tekście, w którym Apostoł Narodów kieruje do adresatów apel: „Bądźcie naśladowcami Boga” (Ef 5,1).

Do grupy interesujących nas tekstów należałoby także dwa fragmenty, w których jest mowa o „myślach”, „uczuciach”, „dążeniach”, czy też „pragnieniach” (*tò froneîn* daje bardzo wiele możliwości przekładu), jakie „były w Chrystusie” (Flp 2,5), a które „wzorem Chrystusa” (Rz 15,5) adresaci powinni żywić wzajemnie wobec siebie. W tych ostatnich przypadkach trzeba wnikliwie przeanalizować cały kontekst, aby się przekonać, że Paweł

lowi w istocie chodzi o pewien sposób myślenia i wartościowania, jakim kierował się Chrystus w swoim ziemskim życiu, a którym powinni kierować się także Jego naśladowcy.

Nie jest to pełny zestaw tekstów, który podnosi temat podobieństwa do Chrystusa, bądź naśladowania Go. Autor nie rości sobie pretensji do wyczerpania tego tematu w niniejszym artykule, lecz chce jedynie zwrócić uwagę na niektóre aspekty tego zagadnienia, które mają swoje przełożenie na życie św. Franciszka z Asyżu jako tego, któremu w znacznym stopniu, za łaską Bożą, dane było upodobnić się do Jezusa Chrystusa w swoim ziemskim życiu.

W kolejnych paragrafach zajmiemy się bliższą analizą wspomnianych tekstów Pawłowych, aby pokazać, jak Apostoł rozumiał podobieństwo do Chrystusa oraz w jakich obszarach je widział i do niego zachęcał. Przeprowadzona egzegeza wybranych wersetów pozwoli nam wyciągnąć odpowiednie wnioski na zadany temat.

Sýmmorfon / symmorfidzomai

Św. Paweł w Liście do Rzymian pisze o chwale, do której są przeznaczeni ci, których prowadzi Duch Boży (Rz 8,14). Fragment ten Apostoł kończy stwierdzeniem, że Bóg „tych, których przedtem poznał, tych też przeznaczył na to, by zostali upodobnieni (*symmorfoûs*) do obrazu Jego Syna, aby On był pierworodnym między wielu braćmi” (Rz 8,29). Kiedy jest mowa o przeznaczeniu przez Boga, nie należy tego słowa rozumieć w sensie predestynacji tylko niektórych do zbawienia, lecz w takim sensie, że Bóg pragnie, aby zostali oni zbawieni (por. 1Tm 2,4). „Przeznaczenie to realizacja planu, który ma doprowadzić wybranych do błogosławieństw przygotowanych dla nich przez Boga”¹. Tak więc zgodnie z wolą Bożą chrześcijanie są przeznaczeni do odtworzenia w sobie obrazu Chrystusa². Określenie „obraz Jego Syna” (*eikôn toû hyioû autoû*) należy rozumieć w znaczeniu „obrazu, którym jest Jego Syn”. Mamy tu do czynienia (podobnie jak 2Kor 3,18) z tzw. *genetivus epexegeticus*³. Cały fragment odnosi się do suwerennego działania Boga w historii zbawienia, a zatem tym, który „upodobnia” wybranych do swojego Syna, jest Bóg. Za tym działaniem Boga kryje się starotestamentowa idea stworzenia człowieka „na obraz Boga” (por. Rdz 1,26-27; Syr

¹ S. W. Hahn, *List do Rzymian. Katolicki Komentarz do Pisma Świętego*, przeł. A. Gomola, Poznań 2021, s. 191.

² Por. S. Stasiak, *List do Rzymian* (Nowy Komentarz Biblijny NT VI), Częstochowa 2020, s. 417. Por. J. A. Fitzmyer, *Romans* (Anchor Bible 33), New York 1993, s. 522.

³ Więcej na temat tego zjawiska zob. A. Paciorek (oprac.), *Elementy składniowe biblijnego języka greckiego* (Studia Biblica 2), Kielce 2001, s. 27. Np. wyrażenie „znak Jonasza” w Mt 12,39 oznacza „znak, którym był Jonasz”.

17,3; Mdr 2,23), która teraz zostaje przetransponowana na Jego Syna⁴, ponieważ „On jest obrazem Boga niewidzialnego” (Kol 1,15). „W Chrystusie” jesteśmy nowym stworzeniem (por. 2Kor 5,17), upodobnionym do Niego. Pawłowa formuła „w Chrystusie” oznacza głęboki związek duchowy chrześcijanina z Chrystusem, życie w sferze ogarniętej oddziaływaniem Chrystusa.

Na czym jednak polega to nowe „podobieństwo”? Kiedy zostanie ono zrealizowane? Wielu komentatorów, powołując się na inkluzję fragmentu 8,18-30, gdzie jest mowa o chwale (*doxa*), twierdzi, że autor biblijny ma na myśli chwałę zmartwychwstania (por. 1Kor 15,49). Dlatego uważają, że owo upodobnienie nastąpi przy powszechnym zmartwychwstaniu⁵. Potwierdzeniem tego jest wypowiedź z Flp 3,21, gdzie Apostoł pisze, że Chrystus „przekształca nasze ciało poniżone na podobne (*symmorfon*) do swego chwalebego ciała tą mocą, którą może On także wszystko, co jest, sobie podporządkować”⁶. Jednak kwestia upodobnienia nie dotyczy jedynie ciała, chodzi tu o coś więcej. Należy zwrócić uwagę, że teksty odsyłające do chwały zmartwychwstania nie kwalifikują Jezusa Chrystusa jako Syna⁷. Dlatego wydaje się, że podobieństwa do Syna nie można zawęzić do sfery przyszłego zmartwychwstania, lecz przymiotnik *symmorfos* w tym kontekście należy widzieć także w perspektywie doczesnej⁸. Należy wziąć pod uwagę dalsze dopowiedzenie Pawła: „aby On [Chrystus] był pierworodnym między wielu braćmi”. Przymiotnik „pierworodny” w tradycji biblijnej miał nie tylko sens chronologiczny, dotyczył nie tylko kolejności narodzin, ale również wyrażał szczególną godność pierworodnego syna. We wcześniejszym fragmencie 8. rozdziału była mowa o Bożym synostwie chrześcijan (8,14-20). W tym kontekście możemy także widzieć ideę podobieństwa. Chrześcijanie – dzięki działaniu Ducha Świętego – są synami Bożymi, wśród których pierwszoplanową pozycję zajmuje Jezus⁹. Natomiast synostwo Boże, inaczej uczestnictwo w synostwie Jezusa, zaczyna się od momentu chrztu, natomiast w dalszej fazie rozwoju wymaga prowadzenia przez Ducha (por. Rz 8,14). Apelatyw „pierworodny między wielu braćmi”, jak zauważa R. Penna, zwraca uwagę na pewnego rodzaju wspólnotę typu rodzinnego, akcentując fakt, że nie tylko chrześcijanie są braćmi między sobą, ale także braćmi Syna Bożego, wśród których On jest pierwszy i najważniejszy¹⁰. W takiej perspektywie

⁴ Por. J. A. Fitzmyer, *Romans*, s. 525.

⁵ Tak m.in. S. W. Hahn, *List do Rzymian*, s. 191. Innych autorów, którzy tak twierdzą, wymienia m.in. T. R. Schreiner, *Romans* (Baker Exegetical Commentary on the NT 6), Grand Rapids, 1998, s. 453.

⁶ Por. S. W. Hahn, *List do Rzymian*, s. 191.

⁷ Zwraca na to uwagę R. Penna, *Lettera ai Romani. II. Rm 6-11* (Scritti delle origini cristiane 6), Bologna 2006, s. 200.

⁸ Por. T. R. Schreiner, *Romans*, s. 453; Por. S. Stasiak, *List do Rzymian*, s.417-418.

⁹ S. Stasiak, *List do Rzymian*, s. 418.

¹⁰ Por. R. Penna, *Lettera ai Romani*, s. 202.

wydaje się, że istotą „upodobnienia” do Syna Bożego jest zdolność chrześcijan do wejścia w bliskie relacje rodzinne z samym Bogiem.

Drugim istotnym werselem, który zawiera ideę upodobnienia się do Chrystusa (ale nie do Syna!), jest werset Flp 3,10. W dłuższym wywodzie (3,4-12) Paweł chce podkreślić wartość „poznania” Chrystusa (w. 8) i „znalezienia się w Nim” (w. 9). Dalej pisze, że chodzi mu o „poznanie zarówno mocy Jego zmartwychwstania, jak i udziału w Jego cierpieniach – w nadziei, że upodabniając się (*symmorfidzomenos*) do Jego śmierci”, dojdzie do pełnego powstania z martwych.

Zatrzymajmy się najpierw nad terminem „poznanie”. Termin *gnōsis* był dobrze znany w myśli filozoficznej i religijnej I w. po Chr. Jednak u św. Pawła należy je rozumieć jako odpowiednik hebrajskiego *jada*. Ten rdzeń nie wyraża idei poznania intelektualnego, lecz odzwierciedla zaangażowanie się w relację, jest wynikiem osobistego doświadczenia. W efekcie chodzi o relację bliskości i miłości z osobą poznawaną. Wyraża głęboką więź, zażyłość na płaszczyźnie osobistej¹¹. Pawłowe *poznanie Jezusa Chrystusa* było doświadczeniem bazującym na osobistym spotkaniu z Jezusem¹². Chodzi o poznanie pozwalające Pawłowi nawiązać łączność z Chrystusem, dane mu przez Boga jako łaska¹³. Potwierdzają to dwa czasowniki wyjaśniające: „zdobyć Go” i „znaleźć się w Nim”. „Znalezienie się w Chrystusie” oznacza wspólnotę z Chrystusem, duchowe zjednoczenie z Nim¹⁴. Paweł już wcześniej doświadczył tego poznania, gdy dzięki łasce został wprowadzony w osobistą relację z Chrystusem. Od tej chwili pragnie uczestnictwa w Jego cierpieniach w codziennych wydarzeniach jego własnego życia¹⁵. Paweł podkreśla, że Bóg, który okazał swą moc, wskrzeszając Jezusa, także teraz działa w życiu swojego apostoła. Paweł pragnie także uczestniczyć w cierpieniach Chrystusa. Jest on przekonany, że dla ucznia Jezusa prześladowania są rzeczywistością, przez którą zawsze i w sposób pełny objawia się moc Boża¹⁶. Żaden chrześcijanin, jako „będący w Chrystusie”, nie cierpi sam, lecz w nim i przez niego cierpi sam Chrystus¹⁷. Paweł ponadto stwierdza, że udział w cierpieniach Chrystusa jest „upodobnieniem się” do Jego śmierci. Czasownik *symmorfidzō* należy do Pawłowych neologizmów¹⁸. B. L. Fields

¹¹ Por. C. S. Keener, *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, przeł. Z. Kościuk (Prymasowska Seria Biblijna), Warszawa 2000, s. 434.

¹² Por. J. Flis, *List do Filipian* (Nowy Komentarz Biblijny NT XI), Częstochowa 2011, s. 364.

¹³ Por. J.-N. Aletti, *Saint Paul. Épître aux Philippiens. Introduction, traduction et commentaire*, Paris 2005, s. 248.

¹⁴ Por. J. Flis, *List do Filipian*, s. 483.

¹⁵ P. T. O'Brien, *The Epistle to the Philippians* (New International Greek Testament Commentary), Grand Rapids 1991, s. 402.

¹⁶ Por. J.-N. Aletti, *Saint Paul. Épître aux Philippiens*, s. 250.

¹⁷ Por. J. Flis, *List do Filipian*, s. 370.

¹⁸ Por. tamże.

zauważa, że przedrostek *syn-* sugeruje „cielesną więź” między Pawłem, Chrystusem i Filipianami¹⁹. Natomiast imiesłów *symmorfidzomenos* może być odczytany bądź jako imiesłów strony biernej (*będąc upodabnianym*)²⁰ bądź zwrotnej (*upodabniając się*)²¹. Pierwszy sposób rozumienia sugeruje, że owo „upodobnienie” jest dziełem Boga w osobie Apostoła. Drugie rozumienie kładzie akcent na czynne zaangażowanie się Pawła, to znaczy świadome narażanie się na śmierć z powodu Chrystusa (por. 4,10-11). Natomiast czas terażniejszy wskazuje na to, że ów proces upodabniania się trwa, a zatem dokonuje się w czasie ziemskiego życia Apostoła. Paweł chce powiedzieć, że jest on tak ściśle złączony z Chrystusem, jakby osobiście uczestniczył w wydarzeniach paschalnych. Zresztą gdzie indziej pisze o ukrzyżowaniu razem z Chrystusem (Ga 2,19) oraz pogrzebaniu razem z Nim (Rz 6,4). Doświadczenie cierpień upodabniających do Chrystusa jest zarazem gwarancją przyszłego z Nim zmartwychwstania (por. Rz 6,4) oraz udziału w Jego chwale (por. Rz 8,17; Ef 3,6; Kol 3,4). Idea upodobnienia się do Chrystusa w cierpieniach wpisuje się doskonale w doświadczenie stygmatyzacji św. Franciszka z Asyżu.

Omawiany termin *symmorfon* występuje także w Flp 3,21. W tym tekście jest mowa o upodobnieniu naszego śmiertelnego ciała do ciała Chrystusa zmartwychwstałego. To przekształcenie (*metaschematizō*) dokona się w momencie paruzji Chrystusa. W 1Kor 15 Apostoł pisze szerzej o tym, jak będzie wyglądało nasze ciało po tym przemienieniu: będzie ono niezniszczalne, chwalebne, mocne i duchowe (1Kor 15,42-44) oraz nieśmiertelne (15,53n). Ten fragment mówi o finalnym upodobnieniu się do Chrystusa chwalebego, jednak ogranicza się jedynie do ciała ludzkiego.

Metamorfoomai

W Drugim Liście do Koryntian znajduje się tekst, który również zawiera ideę upodobnienia się do obrazu Jezusa Chrystusa: „My wszyscy z odsłoniętą twarzą oglądając jakby w zwierciadle chwałę Pańską, przemieniamy się na Jego obraz, postępując w chwale za sprawą Ducha Pańskiego” (2Kor 3,18). Werset ten jest zakończeniem perykopy 3,12-18, zawierającej nawiązanie do postaci Mojżesza, który zasłaniał sobie twarz, kiedy promieniowała blaskiem chwały Bożej po wyjściu z namiotu spotkania. Paweł twierdzi, że taka sama zasłona spoczywa na sercach tych, którzy czytają Mojżesza, ale nie „zwrócili się do Pana” (w. 16). Czasownik *epistrefō* może również w sensie metaforycz-

¹⁹ Por. J. Reumann, *Philippians* (Anchor Bible 33B), New Haven 2008, s. 502.

²⁰ P. T. O'Brien, *The Epistle to the Philippians*, s. 408.

²¹ G. F. Hawthorne, *Philippians* (Word Biblical Commentary 43), Waco 1983, s. 145.

nym wyrażać ideę nawrócenia²². A zatem twarze tych, którzy nawrócą się do Pana, zostają odsłonięte. Pozostaje jednak kwestia, czy rzeczownik *Kyrios* w tym fragmencie oznacza Boga czy Chrystusa. Wśród egzegetów zdania na ten temat są podzielone²³. Jedni wskazują, że werset 16 nawiązuje do Wj 34,34, a zatem odnosi się do Boga Jahwe. Nie jest to dokładny cytat, lecz jego parafraza, niemniej niektórzy wskazują, że Paweł odwołując się do ST używa tytułu *Kyrios* w odniesieniu do Boga²⁴. Z drugiej strony Apostoł generalnie w swoich wypowiedziach dokonuje transpozycji tytułu *Kyrios* na osobę Jezusa popaschalnego. Podobny problem stanowi werset 17 oraz 18. W tym ostatnim czytamy, że wszyscy wierzący („my”) oglądają chwałę Pana. W 2Kor 4,4 św. Paweł użyje określenia „chwała Chrystusa” dodając jednak: „który jest obrazem Boga”. Natomiast w 4,6 ta sama chwała zostaje przedstawiona jako „chwała Boga na obliczu Chrystusa”²⁵.

Osobnym problemem jest czasownik *katoptridzō*, który może przyjmować dwa znaczenia: „ogłądać jak w zwierciadle” albo „odzwierciedlać”²⁶. Stąd wierni mogą albo oglądać chwałę Pańską, albo też odbijać w sobie chwałę Pana, tak jak jaśniejąca twarz Mojżesza²⁷. W pierwszym przypadku zwierciadłem byłby Chrystus, którego osoba (*prosōpon* może oznaczać oblicze, jak i osobę) emanuje chwałą Boga (por. 4,6)²⁸. W tym ujęciu Mojżesz miałby być typem Chrystusa, który go zastępuje w Nowym Przymierzu²⁹, natomiast lud Izraela, który patrzył na Mojżesza, typem nowego ludu – Kościoła. Niektórzy egzegeci twierdzą, że czasownik *katoptridzō* nie musi mieć związku ze zwierciadłem, może po prostu oznaczać kontemplację³⁰. F. Manzi twierdzi, że ze względu na rzadkość występowania tego czasownika najrozsądniejszym wyjściem byłoby uwzględnić w przekładzie obydwie

²² Por. R. Popowski, *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*, Warszawa 1995, s. 226.

²³ Nazwiska egzegetów, którzy opowiadają się za jednym i drugim rozwiązaniem wymienia m.in. M. J. Harris, *The Second Epistles to the Corinthians* (New International Greek Testament Commentary), Grand Rapids 2005, s. 308.

²⁴ Por. A. Paciorek, *Drugi List do Koryntian* (Nowy Komentarz Biblijny NT VIII), Częstochowa 2017, s. 209. Por. J. F. Collange, *Énigmes de la deuxième épître de Paul aux Corinthiens. Étude exégétique de 2 Cor. 2,14 – 7,4* (SNTS.MS 18), Cambridge 1972, s. 103.

²⁵ Por. na ten temat A. Paciorek, *Drugi List do Koryntian*, s. 212.

²⁶ Por. R. Popowski, *Wielki Słownik grecko-polski Nowego Testamentu*, s. 333. Większość egzegetów opowiada się za pierwszym wariantem.

²⁷ Obszerną dyskusję na temat tego drugiego rozwiązania, jako niespójnego z kontekstem, przedstawia M. A. Seifrid, *The Second Letter to the Corinthians* (Pillar New Testament Commentary), Grand Rapids 2014, s. 180.

²⁸ Por. A. Paciorek, *Drugi List do Koryntian*, s. 213.

²⁹ Por. M. A. Seifrid, *The Second Letter to the Corinthians*, s. 182.

³⁰ Por. M. J. Harris, *The Second Epistles to the Corinthians*, s. 314; por. J. F. Collange, *Énigmes de la deuxième épître de Paul aux Corinthiens*, s. 116; H.-D. Wendland, *Die Briefe an die Korinther* (Neues Testament Deutsch 7), Göttingen 1968, s. 184.

aspekty. Proponuje taki przekład: „kontemplując jakby w zwierciadle oraz jaśniejąc chwałą Pańską”³¹. Takie rozumienie uwzględnia zarówno źródło owej chwały, jak i jej działanie poprzez wierzącego na innych.

Wyrażenie *apò dokses eis doksan* wyraża progresywny charakter tego procesu, który przedstawiony jest za pomocą czasownika *metamorfoûmetha*³². Także czas *praesens* tego czasownika potwierdza, że jest to ciągly proces. Chwała Chrystusa jako obrazu Boga w miarę jej kontemplacji stopniowo wzrasta w tych, którzy są przemieniani „za sprawą Ducha Pańskiego” na ten właśnie obraz³³. Czy chodzi tu o przemianę czysto wewnętrzną? Konieczny jest także element widzialny. Upodobnienie do Chrystusa jako obrazu Boga wywołuje widzialne skutki w postaci stylu życia na sposób Chrystusowy. Chwała Pańska uwidacznia się nie tylko na obliczu chrześcijanina, ale także w jego charakterze³⁴. Tak więc proces przemiany prowadzi do coraz intensywniejszej relacji z Chrystusem, że można by powiedzieć, parafrazując Ga 2,20, że to już nie chrześcijanie żyją, ale żyje w nich Chrystus³⁵.

Mimētai

Dla kolejnej grupy tekstów, które będziemy omawiać, słowem kluczowym jest rzeczownik *mimētēs* (liczba mnoga *mimētai*), który wyraża ideę naśladowania. Termin ten, zarówno w postaci rzeczownikowej, jak i czasownikowej (*miméomai*), jakkolwiek występuje rzadko w Listach Pawłowych, to w Listach do Tesaloniczan pojawia się aż cztery razy. Już w pierwszym rozdziale Pierwszego Listu do Tesaloniczan autor chwali adresatów: „A wy staliście się naśladowcami nas i Pana, przyjąwszy³⁶ słowo pośród wielkiego ucisku, z radością Ducha Świętego, tak że staliście się wzorem dla wszystkich wierzących...” (1Tes 1,6-7). Dwumian „nas i Pana” zawiera w sobie myśl o tym, że adresaci są naśladowcami Apostoła, który jest z kolei naśladowcą Chrystusa (por. 1Kor 11,1). Powyższe zdanie zawiera sekwencję dotyczącą naśladowania: Paweł jest naśladowcą Chrystusa, Tesaloniczanie naśladowcami Pawła, sami zaś stają się wzorem do naśladowania dla innych wierzących.

³¹ Por. F. Manzi, *Seconda Lettera ai Corinzi* (Libri Biblici 9), Milano 2002, s. 169.

³² Por. M. J. Harris, *The Second Epistles to the Corinthians*, s. 316.

³³ Por. A. Paciorek, *Drugi List do Koryntian*, s. 214.

³⁴ Por. M. J. Harris, *The Second Epistles to the Corinthians*, s. 314.

³⁵ Por. F. Manzi, *Seconda Lettera ai Corinzi*, s. 171.

³⁶ J. A. D. Weima, *1-2 Thessalonians* (Baker Exegetical Commentary on the NT), Grand Rapids 2014, s. 100, zauważa, że jest trudno rozstrzygnąć, czy imiesłów *deksamenoí* należy rozumieć w sensie czasowym („kiedy przyjęliście...”) czy raczej instrumentalnym („poprzez przyjęcie”). Natomiast A. Johnson, *1 and 2 Thessalonians* (Two Horizons New Testament Commentary), Grand Rapids 2016, s. 47, stwierdza, że fakt bycia naśladowcami Pana może być jedynie następstwem przyjęcia słowa przez Tesaloniczan, a zatem *deksamenoí* należy rozumieć: „po tym, jak przyjęliście”.

Termin *mimētēs* w starożytności odwoływał się do naśladowania gestów, zachowań oraz mimiki twarzy³⁷. Idea naśladownictwa w starożytnej Grecji była wykorzystywana często w procedurach wojskowych, a także w filozofii i polityce. Jednak nowotestamentowa idea naśladowania kładzie akcent na inny aspekt: na uznanie za swoją prawdy reprezentowanej przez naśladowanego oraz uczynienie tej prawdy podstawową zasadą postępowania³⁸.

Dalsza część zdania wskazuje w jaki sposób wierni Kościoła w Tesalonice stali się naśladowcami Apostoła i Pana, a zarazem wzorem dla innych: stało się to w wyniku przyjęcia słowa pośród wielkiego ucisku z radością Ducha Świętego.

Zanim jednak zajmiemy się bliżej tymi trzema elementami dotyczącymi naśladowania, trzeba koniecznie zwrócić uwagę na czasownik „staliście się”, który występuje w stronie biernej aorystu (*egenēthēte*)³⁹. W tłumaczeniu jest trudno oddać tę różnicę, mając na uwadze, że czasownik „stać się” w języku polskim nie posiada strony biernej⁴⁰. W każdym razie w ten sposób Paweł podkreśla, że dokonano się to za sprawą działania Bożego. Ponadto J.A.D. Weima zwraca uwagę, że wyrażenie „staliście się naśladowcami” użyte w trybie oznajmującym stanowi istotną różnicę w stosunku do innych miejsc, w których Apostoł zachęca adresatów do naśladowania jego samego lub Chrystusa, używając trybu rozkazującego⁴¹.

Pierwszym istotnym czynnikiem, który umożliwił mieszkańcom Tesaloniki stanie się naśladowcami Pawła, jest zatem „przyjęcie słowa”. Jest to słowo skuteczne, zdolnie przemienić słuchaczy. Podkreśla to dalsze rozwinięcie tej myśli w 2,13: „przyjęliście je nie jako słowo ludzkie, ale [...] jako słowo Boga, które⁴² działa w was, wierzących”. Słowo to przyjęte i zinterioryzowane kształtuje chrześcijanina upodabniając go do Chrystusa, zwłaszcza w cierpieniach doświadczanych w wyniku wrogości ze strony innych.

Ucisk albo utrapienie (*thlipsis*) w Nowym Testamencie, zwłaszcza u Pawła, jest określeniem związanym z prześladowaniami ze strony wrogów Ewangelii. Ponieważ chrześcijanie w Tesalonice byli nawróconymi poga-

³⁷ Por. M. Rosik, *Pierwszy List do Koryntian* (Nowy Komentarz Biblijny NT VII), Częstochowa 2009, s. 199.

³⁸ Por. E. A. Castelli, *Imitating Paul: A Discourse of Power* (Literary Currents in Biblical Interpretation), Louisville 1991, s. 89-138; W. P. de Boer, *The Imitation of Paul: An Exegetical Study*, Kampen 1962, s. 154-169.

³⁹ Por. M. Bednarz, *1-2 List do Tesaloniczan* (Nowy Komentarz Biblijny NT XIII), Częstochowa 2006, s. 115.

⁴⁰ Sens tego czasownika w stronie biernej w przybliżeniu można oddać poprzez wyrażenie „zostaliście uczynieni”.

⁴¹ Por. J. A. D. Weima, *1-2 Thessalonians*, s. 99. Np. “Bądźcie naśladowcami moimi” (1Kor 4,16; 11,1).

⁴² Grecki zaimek względny *hos* użyty w tym zdaniu może się odnosić zarówno do Boga, jak i do słowa, które także jest rodzaju męskiego. Odniesienie tego zaimka do słowa uzasadnia J. A. D. Weima, *1-2 Thessalonians*, s. 164.

mi, dlatego spotykali się z wrogością w swoim środowisku⁴³. W dalszej części listu Paweł pisze: „Bracia, wyście się stali naśladowcami Kościołów Boga, które są w Judei, ponieważ to samo, co one od Żydów, wyście wycierpieli od rodaków” (2,14). Porzucenie religii pogańskich, jakie funkcjonowały w ówczesnym świecie grecko-rzymskim, było postrzegane jako odrzucenie związanej z nim kultury⁴⁴. Cierpienie doznawane wskutek prześladowań jest jednym z istotnych elementów naśladowania Chrystusa⁴⁵. Tesaloniczanie przejęli od Pana i od Pawła ich model postępowania w sytuacji prześladowań ze strony wrogów⁴⁶.

Tesaloniczanie stali się wzorem w znoszeniu cierpień „z radością Ducha Świętego”. Paweł często wspomina w swoich listach o znoszeniu przez niego, jak też innych chrześcijan, dotkliwych cierpień ze strony przeciwników Ewangelii, którym towarzyszyła radość (por. Rz 5,3-5; 2Kor 6,5-10; 7,4; 8,2 Flp 2,17; Kol 1,24). Jednak ta radość nie była znakiem jakiegoś masochizmu, upodobania w cierpieniu, lecz owocem Ducha Świętego (por. 1,5; Rz 5,5; Ga 5,22)⁴⁷, Duch Święty jest ukazywany jako źródło radości w wielu tekstach Nowego Testamentu⁴⁸. Fakt, że Tesaloniczanie stali się naśladowcami Apostoła, zaowocował nie tylko nowym stylem ich życia, ale także stali się wzorem dla innych wierzących.

W Pierwszym Liście do Koryntian Apostoł dwukrotnie kieruje do adresatów usilną zachętę: „Bądźcie naśladowcami (*mimētai*) moimi” (4,16), w innym miejscu dodając: „jak i ja Chrystusa” (11,1). Apel ten jest poprzedzony wstępem: *Parakalō oūn hymās*, który wzmacnia jeszcze siłę zachęty⁴⁹. Czasownik *parakalēō* ma bardzo szerokie pole semantyczne, może oznaczać prośbę, zachętę, napomnienie, pokrzepienie, etc. Ponieważ w w. 14 Apostoł użył czasownika *noutheteō*, które oznacza napomnienie, stąd możemy także *parakalēō* potraktować jako synonim tego słowa. Spójnik wynikowy *oūn* wskazuje, że zachęta do naśladowania wynika z kontekstu poprzedzającego, gdzie Paweł przedstawia się w relacji do adresatów jako ojciec, który „zrodził ich przez Ewangelię”, to znaczy, że stali się jego dziećmi dzięki głoszonej przez niego Ewangelii. W Starym Testamencie, jak i w żydowskiej literaturze mą-

⁴³ Por. R. Fabris, *1-2 Tessalonicesi* (Libri Biblici 13), Milano 2014, s. 71; M. Bednarz, *1-2 List do Tesaloniczan*, s. 117.

⁴⁴ Por. A. Johnson, *1 and 2 Thessalonians*, s. 49.

⁴⁵ Por. tamże, s. 48.

⁴⁶ Por. G. L. Green, *The Letters to the Thessalonians* (Pillar New Testament Commentary), Grand Rapids 2002, s. 97.

⁴⁷ Por. J. A. D. Weima, *1-2 Thessalonians*, s. 101; G. L. Green, *The Letters to the Thessalonians*, s. 99.

⁴⁸ Por. M. Bednarz, *1-2 List do Tesaloniczan*, s. 118.

⁴⁹ Por. G. Barbaglio, *La Prima lettera ai Corinzi* (Scritti delle origini Cristiane 7), Bologna 1995, s. 245. R. E. Ciampa i B. S. Rosner w swoim komentarzu przekładają ten czasownik przez „urge”, czyli „nalegać, przynaglać”. Por. *The First Letter to the Corinthians* (Pillar New Testament Commentary), Grand Rapids 2010, s. 185.

drościowej, relacja ojciec-syn była powszechnym punktem odniesienia dla relacji mistrz-uczeń⁵⁰. Obraz ucznia naśladowującego swojego nauczyciela był także szeroko rozpowszechniony w starożytności⁵¹.

Czego zatem Paweł oczekuje od swoich adresatów? W czym mają go naśladować? We fragmencie 1Kor 4,14-20 Apostoł odnosi się do problemów, jakie pojawiły się we wspólnocie chrześcijańskiej w Koryncie, które poruszył w pierwszych czterech rozdziałach listu, a które wymagają rozwiązania⁵². W wersetach 4,9-13 Paweł prezentuje własne doświadczenie apostołskie jako model do naśladowania dla adresatów. Ostatecznie jednak chodzi nie tyle o upodobnienie się do samego Apostoła, lecz do Chrystusa, jak to Paweł wyraźnie wyartykułuje w 11,1: „Bądźcie naśladowcami moimi, jak i ja Chrystusa”⁵³.

Pierwszy werset 11 rozdziału 1Kor niewątpliwie należy do poprzedzającej go jednostki strukturalnej⁵⁴. Jeżeli cofniemy się do poprzedzających wersetów, to łatwo się domyślić, że naśladowanie Pawła polega na czynieniu „wszystkiego na chwałę Boga” (10, 31) oraz „szukaniu nie własnej korzyści, lecz dobra wielu, aby byli zbawieni” (10, 33)⁵⁵. To samo można odnieść także do naśladowania Chrystusa.

Termin *mimētai* występuje także w Ef 5,1: „Bądźcie zatem naśladowcami Boga jako dzieci umiłowane”. Co prawda zachęta ta nie odwołuje się do osoby Chrystusa, tylko do Boga, ale jej rozwinięcie także dotyczy naśladowania Chrystusa: „i postępujcie drogą miłości, bo i Chrystus was umiłował” (5,2). Z tego dopowiedzenia wynika jasno, że Paweł zachęca adresatów do naśladowania miłości Chrystusa, który do końca nas umiłował (por. J 13,1). Także do Chrystusa odwołuje się werset poprzedzający: „Przebaczajcie sobie, tak jak Bóg wam przebaczył w Chrystusie” (4, 32b). Na związek z poprzednią wypowiedzią wskazuje spójnik „zatem” (gr. *oûn*)⁵⁶.

⁵⁰ Por. R. E. Ciampa – B. S. Rosner, *The First Letter to the Corinthians*, s. 186.

⁵¹ Por. A. Lindemann, *Der erste Korintherbrief* (Handbuch zum Neuen Testament 9/1), Tübingen 2000, s. 114n).

⁵² Por. G. Barbaglio, *La Prima lettera ai Corinzi*, s. 245. Por. D. E. Garland, *1 Corinthians* (Baker Exegetical Commentary to the NT), Grand Rapids 2003, s. 147.

⁵³ Por. D. E. Garland, *1 Corinthians*, s. 147.

⁵⁴ Por. G. Barbaglio, *La Prima lettera ai Corinzi*, s. 504. Por. D. E. Garland, *1 Corinthians*, s. 502; R. E. Ciampa – B. S. Rosner, *The First Letter to the Corinthians*, s. 498; M. Rosik, *Pierwszy List do Koryntian*, s. 345.

⁵⁵ Por. G. Barbaglio, *La Prima lettera ai Corinzi*, s. 504; R. E. Ciampa – B. S. Rosner, *The First Letter to the Corinthians*, s. 499. P. Gardner, *1 Corinthians* (Exegetical Commentary on the NT), Grand Rapids 2018, s. 470, twierdzi, że końcowy imperatyw odnosi się do tego wszystkiego, co zostało powiedziane w 8,1-10,33.

⁵⁶ Por. P. T. O'Brien, *The Letter to the Ephesians* (Pillar New Testament Commentary), Grand Rapids 1999, s. 352.

Ostatecznie możemy powiedzieć, że według Pawła naśladowanie miłości Boga jest równoznaczne z naśladowaniem miłości Chrystusa⁵⁷. Ponieważ Apostoł kwalifikuje tę miłość jako miłość synowską („jako dzieci umiłowane”), a Jezus jest umiłowanym dzieckiem Ojca niebieskiego, zatem chodzi o miłość synowską, której najdoskonalszym modelem jest Jezus Chrystus.

Tò autò froneîn

Podobieństwo do Jezusa Chrystusa może także wyrażać się przez posiadanie tych samych myśli (pragnień/dążeń) „które były w Chrystusie Jezusie”. W Liście do Filipian Paweł pisze: *toûto froneite en hymîn ho kai en Christo Iesou* (Flp 2,5). Czasownik *froneô*, który Apostoł wielokrotnie wykorzystuje w tym liście (por. Flp 1,7; 2,2a.b; 3,15a.b; 4,2.10a.b), jest bardzo trudny do jednoznacznego przetłumaczenia na języki współczesne. Pole semantyczne tego czasownika jest bardzo szerokie⁵⁸. „U Pawła oznacza nie tylko czynność intelektualną (myśleć), ale zachowanie angażujące inteligencję, wolę i pragnienie”⁵⁹. Oznacza nie tylko postawę wewnętrzną, ale i decyzję, która wyraża się aktem zewnętrznym⁶⁰. Widać to wyraźnie chociażby na przykładzie Biblii Tysiąclecia, w której w zależności od kontekstu czasownik ten oddawany jest bardzo różnie: „myśleć”, „rozumieć”, „mieć na myśli”, „dążyć”, „pragnąć”, „starać się”, „żyć uczucia”, „być usposobionym”⁶¹. J. Flis proponuje tłumaczenie tego czasownika jako „urzeczywistniać”, co wydaje się zbyt daleko idące. Wówczas werset 2,5 brzmiałby: „To urzeczywistniajcie w was, co w Chrystusie Jezusie”⁶². Większość przekładów angielskich idzie w tym kierunku, który wyraża myśl, aby w adresatach budziły się takie myśli, jak w Jezusie Chrystusie. G.W. Hansen oddaje tę frazę w następujący sposób: „Miejcie takie samo nastawienie, jakie miał Chrystus Jezus”⁶³. Natomiast S.E. Fowl podchodzi do tego wersetu w sposób kompleksowy, mianowicie: „Niech wasz model myślenia, działania i odczuwania będzie taki, jaki uwidocznił się w Chrystusie Jezusie”⁶⁴.

⁵⁷ Por. S. Romanello, *Lettera agli Efesini* (Libri Biblici 10), Milano 2003, s. 174n.

⁵⁸ Por. J. Flis, *List do Filipian*, s. 199n. Por. P. Oakes, *Philippians: From People to Letter*, Cambridge 2001, s. 188-193.

⁵⁹ J.-N. Aletti, *Saint Paul, Épître aux Philippiens*, s. 127.

⁶⁰ Por. J. Heriban, *Retto fronein e kenosis. Studio esegetico su Fil 2,1-5. 6-11*, Roma 1983, s. 183n.

⁶¹ To ostatnie zostało wykorzystane w najnowszym polskim tłumaczeniu dokonanym z inicjatywy Towarzystwa św. Pawła, Częstochowa 2005.

⁶² J. Flis, *List do Filipian*, s.233.

⁶³ Por. G. W. Hansen, *The Letter to the Philippians* (Pillar New Testament Commentary), Grand Rapids 2009, s. 118.

⁶⁴ S. E. Fowl, *Philippians*, (Two Horizons New Testament Commentary), Grand Rapids 2005, s. 88.

Dodatkowy problem stanowi fakt, że niektórzy komentatorzy wyrażenie *en hymn* interpretują nie w sensie: „w was”, lecz „między wami”, odnosząc je do relacji braterskich we wspólnocie, nawiązując do treści zawartej w wersach 1-4⁶⁵. Dodatkową trudność w interpretacji wersetu 5 stanowi fakt, że zdanie to posiada charakter eliptyczny, w drugiej jego części brakuje orzeczenia⁶⁶, stąd niektórzy, jak np. M. Silva, proponują parafrazę tłumaczenia: „Przyjmijcie w waszej wspólnocie ten sposób myślenia, który [jest właściwy dla tych, którzy są] w Chrystusie Jezusie”⁶⁷. W takiej perspektywie wyrażenie *en Christō Iēsoū* należy rozumieć jako typową formułę Pawłową, określającą wewnętrzny związek wierzącego z Chrystusem, bliską i głęboką osobistą relację z Nim⁶⁸. Apostoł używa w stosunku do chrześcijan także określeń: „będący w Chrystusie” oraz „żyjący w Chrystusie”.

Takie rozumienie byłoby jak najbardziej uzasadnione, gdyby nie kłopotliwy spójnik *kai*, który wprowadza paralelizm pomiędzy wyrażeniami przyimkowymi *en hymn* i *en Christō Iēsoū*. Ten paralelizm utrudnia także interpretację *en hymn* jako „między wami”, „wśród was”, gdyż nie da się ona zharmonizować z wyrażeniem *en Christō*.

Ponadto zaimek względny *hos*, rozpoczynający kolejny werset (2,6), sugeruje odniesienie do Jezusa Chrystusa jako podmiotu dla dalszych wersetów, które stanowią hymn o Jezusie poniżonym i wywyższonym⁶⁹. Sugeruje on, że postawa Chrystusa zaprezentowana w rozpoczynającym się od następnego wersetu hymnie, ma być punktem odniesienia dla mentalności chrześcijan w Filipii. Z drugiej strony komentatorzy podkreślają, że zaimek wskazujący *toūto* otwierający werset 5, odnosi się do tego, co zostało powiedziane wcześniej (2,2-4)⁷⁰. Tym bardziej, że w wersecie 3 dwukrotnie został użyty czasownik *froneō*, który jest terminem kluczowym dla wersetu 5: „Dopelnijcie mojej radości przez to, że będziecie mieli te same dąże-

⁶⁵ Por. J.-F. Collange, *L'épître de Saint Paul aux Philippiens*, Neuchâtel 1973, s. 72. Tak J. Reumann, *Philippians*, s. 341.

⁶⁶ Por. G. W. Hansen, *The Letter to the Philippians*, s. 121.

⁶⁷ M. Silva, *Philippians* (Baker Exegetical Commentary to the NT), Grand Rapids 2005, który przytacza szeroką argumentację za takim właśnie rozumieniem, s. 94-97.

⁶⁸ Por. J. Flis, List do Filipian, s. 234n. Por. J. Reumann, *Philippians*, s. 341. Na temat samej formuły por. D. Hamm, *Listy do Filipian, Kolosan, Filemona* (Katolicki Komentarz do Pisma Świętego), przeł. E. Litak, Poznań 2022, s. 91. J. W. Thompson porównuje tę formułę z Flp 1,1, twierdząc, że Paweł zachęca do takiego rozumowania, które charakteryzuje wspólnotę będącą „w Chrystusie”. Por. J. W. Thompson – B. W. Longenecker, *Philippians and Philemon* (Paideia Commentaries on the NT), Grand Rapids 2016, s. 63

⁶⁹ Tak argumentuje m.in. G. D. Fee, *Paul's Letter to the Philippians* (New International Commentary on the NT), Grand Rapids 1995, s. 199-201. D. Hamm twierdzi, że zdanie 2,5 „stanowi wprowadzenie do hymnu o Chrystusie”. Por. *Listy do Filipian, Kolosan, Filemona*, s. 95.

⁷⁰ Por. A. Pitta, *Lettera ai Filipesi* (Libri Biblici 11), Milano 2010, s. 136.

nia/pragnienia/sposób myślenia (*tò autò fronēte*)... pragnąc/dażąc/myśląc tylko o jednym (*tò hen fronoūntes*)". S.E. Fowl uważa, że *toūto* odnosi się sumarycznie do takiego sposobu myślenia, działania i odczuwania, jakiego on pragnie dla Filipian, a które przedstawił w 1,27-2,4⁷¹. J. Flis stawia pytanie, czy dwuznaczna semantyczność formuły nie została świadomie zamierzona przez autora listu. „Wtedy z jednej strony przekazywałby rozumienie kerygmatyczne nawołujące do zjednoczenia z Chrystusem, a z drugiej etyczne, wzywające do naśladowania Chrystusa”⁷².

Biorąc pod uwagę powyższe rozważania, a także podstawowe znaczenie czasownika *froneō*, ostatecznie możemy powiedzieć, że w wersecie 5 chodzi w sumie o pewnego rodzaju mentalność, charakterystyczną dla ucznia-naśladowcy Chrystusa, która pociąga za sobą określone postawy wobec wspólnoty: miłość, a zwłaszcza pokorę, o której Apostoł wspomina w 2,3, a która ujawniła się szczególnie wyraźnie w ziemskim życiu Jezusa Chrystusa, co dobitnie podkreśla pierwsza sekwencja hymnu (w. 6-8). Możemy zatem werset 2,5 sparafrazować w następujący sposób: „Ta mentalność, którą posiadał Chrystus Jezus, niech będzie w was i was kształtuje”. Chodzi o mentalność, która wyraża się w myśleniu „po Bożemu”, a nie „po ludzku”.

Jak to wyżej zostało zauważone, jednym z zasadniczych elementów postawy Jezusa, jak też głównym tematem napomnień adresatów, jest pokora. Ta cnota doskonale odzwierciedla mentalność św. Franciszka, upodabniając go do jego Mistra – Jezusa.

W 15. rozdziale Listu do Rzymian, który posiada charakter paraklezy, tj. zawiera szereg napomnień i zachęt pod adresem członków Kościoła w Rzymie, Paweł także używa terminu *froneō* (15,5). Tak pisze: „Bóg cierpliwości i pociechy niech da wam, abyście *tò autò fronēn* względem siebie wzorem Chrystusa Jezusa” (Rz 15,5). Celowo pozostawiłem w przytoczonym wersecie oryginalne wyrażenie greckie, ponieważ także tutaj, podobnie jak we wcześniej omówionym wersecie Flp 2,5, propozycje tłumaczenia są bardzo różne⁷³. Niemniej zdecydowana większość współczesnych komentatorów bez rozpatrywania innych możliwości, interpretuje czasownik *froneō* w tym zdaniu według jego podstawowego znaczenia, jako „myśleć”. Stąd wyrażenie *tò autò fronēn* znaczy tyle, co „ten sam sposób myślenia”⁷⁴.

⁷¹ S. E. Fowl, *Philippians*, s. 89.

⁷² J. Flis, *List do Filipian*, s. 235.

⁷³ Ograniczając się tylko do polskich tłumaczeń: BT przekłada: „abyście mieli te same uczucia”; podobnie BP: [Bóg] „niech wam pozwoli złączyć się wspólnym uczuciem”; Edycja św. Pawła: „abyście byli jednomyślni, zgodnie z pragnieniem Chrystusa Jezusa”; H. Langkammer: „abyście mieli życzliwość jeden dla drugiego”; R. Popowski: [Bóg] „niech was obdarzy wzajemnym zrozumieniem”; przekład Ekumeniczny: „abyście między sobą to samo myśleli”.

⁷⁴ Por. S. Stasiak, *List do Rzymian*, s. 618; R. Penna, *Lettera ai Romani. III. Rm 12-16* (Scritti delle origini cristiane 6), Bologna 2008, s. 210; A. Pitta, *Lettera ai Romani*

Sposób myślenia adresatów listu ma być „*katà Chrīstōn Iēsoūn*” (według Chrystusa Jezusa). To sformułowanie może odnosić się do Chrystusa, jako wzoru dla chrześcijan⁷⁵, bądź też do Jego woli: „abyście to samo myśleli między sobą, zgodnie z wolą Chrystusa Jezusa”⁷⁶. T. R. Schreiner jest zdania, że żadnej z tych interpretacji nie można wykluczyć, lecz można potraktować je jako dopełniające się⁷⁷. Zachęta Apostoła jest skierowana do słabych i mocnych (w. 1), aby akceptowali się wzajemnie i wspólnie dążyli do zachowania przykazania miłości, które w Chrystusie znalazło najpełniejszą realizację⁷⁸. „Według Pawła, jedynie motywacja chrystologiczna może stać się podstawą jedności eklezjalnej”⁷⁹. Apostoł chce zachęcić do tego, aby poszczególni członkowie wspólnoty, na wzór Jezusa i pod Jego wpływem, starali się o to, co dogodne dla bliźniego, a nie dla nich samych (w. 2) oraz „przygarniali siebie nawzajem” (w. 7).

Zwróćmy uwagę, że podmiotem działania w w. 5 jest Bóg, który ma sprawić, aby adresaci kierowali się takim właśnie myśleniem. W pierwszych trzech wersetych Apostoł zwraca się do chrześcijan w Rzymie, używając trybu rozkazującego: „Niech każdy z was się stara...” powołując się na przykład Chrystusa. Jednak w w. 5 akcent położony jest na działanie Boga. Efektem tego starania się adresatów, wzmocnionego łaską i błogosławieństwem Bożym, jest jednomyślność w oddawaniu chwały Bogu i Ojcu Pana naszego Jezusa Chrystusa (w. 6)⁸⁰.

Zakończenie

Przegląd tekstów św. Pawła Apostoła zawierających ideę upodobnienia do Chrystusa oraz naśladowania Go wykazują wyraźną dialektykę: z jednej strony pojawiają się zachęty do naśladowania Chrystusa, co kładzie akcent na inicjatywę i zaangażowanie człowieka w ten proces, z drugiej mamy szereg wypowiedzi, które wskazują, że taki proces jest możliwy tylko dzięki działaniu Boga (słowa Bożego, Ducha Świętego, łaski Bożej). Co więcej, sam proces

(Libri Biblici 6), Bologna 2001, s. 484; C. G. Kruse, *Paul's Letter to the Romans* (Pillar New Testament Commentary), Grand Rapids 2012, s. 530; F. Thielman, *Romans* (Zondervan Exegetical Commentary on the New Testament 6), Grand Rapids 2018, s. 658.

⁷⁵ Tak F. Thielman, *Romans*, 658; R. Penna, *Lettera ai Romani III. Rm 12-16*, s. 211; A. Pitta, *Lettera ai Romani*, s. 484.

⁷⁶ Tak m.in. S. Stasiak, *List do Rzymian*, s. 618; C. E. B. Cranfield, *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle to the Romans: Romans IX-XVI and Essays* (International Critical Commentary), Edinburgh 1979, s. 737.

⁷⁷ Por. T. R. Schreiner, *Romans*, s. 750.

⁷⁸ A. Pitta, *Lettera ai Romani*, s. 484; S. Stasiak, *List do Rzymian*, s. 618.

⁷⁹ R. Penna, *Lettera ai Romani III. Rm 12-16*, s. 211.

⁸⁰ Więcej na ten temat S. Stasiak, *List do Rzymian*, s. 618-619.

upodobniania posiada także dwa wymiary: dotyczy postaw zewnętrznych, zachowań, czynów, ale bardziej jeszcze „człowieka wewnętrznego”, kształtowania jego mentalności i przemiany serca tak, aby posiadać dążenia czy uczucia, którymi kierował się Jezus Chrystus w swoim ziemskim życiu.

Tak więc „upodobnienie się” do Jezusa Chrystusa przejawia się w naśladowaniu Jego ziemskiego życia, postaw, wyborów, sposobu myślenia, ale także misji, tak aby móc powiedzieć za św. Pawłem: „Żyję już nie ja, ale żyję we mnie Chrystus” (Ga 2,20). Jednym z dominujących obszarów tego podobieństwa, który pojawił się w analizowanych tekstach, jest sposób przyjmowania cierpień i zniewag, będących wynikiem prześladowania ze strony wrogów Ewangelii. Apostoł pisze: „nosimy nieustannie w ciele naszym konanie Jezusa, aby życie Jezusa objawiało się w naszym ciele” (2Kor 4,10). Innym obszarem naśladowania Pana jest miłość Boga i bliźniego na wzór Jezusa oraz trosko o dobro każdego człowieka i jego zbawienie. Ostatecznie możemy powiedzieć, że naśladowanie Jezusa to przedłużanie Jego misji w Kościele tak, aby inni dostrzegali w jego członkach obraz Chrystusa.

Bibliografia

- Aletti J.-N., *Saint Paul. Épître aux Philippiens. Introduction, traduction et commentaire*, Peeters Publishers & Booksellers, Paris 2005.
- Barbaglio G., *La Prima lettera ai Corinzi*, Scritti delle origini Cristiane 7, EDB, Bologna 1995.
- Bednarz M., *1-2 List do Tesaloniczjan*, Nowy Komentarz Biblijny NT XIII, Edycja Świętego Pawła, Częstochowa 2006.
- Castelli E. A., *Imitating Paul: A Discourse of Power*, Literary Currents in Biblical Interpretation, Trinity Press International, Louisville 1991.
- Ciampa R. E. – Rosner B. S., *The First Letter to the Corinthians*, Pillar NT Commentary, Eerdmans, Grand Rapids 2010.
- Collange J.-F., *L'épître de Saint Paul aux Philippiens*, Delachaux et Niestlé, Neuchâtel 1973.
- Cranfield C. E. B., *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle to the Romans: Romans IX-XVI and Essays*, International Critical Commentary, T&T Clark, Edinburgh 1979.
- Fabris R., *1-2 Tessalonicesi*, Libri Biblici 13, Paideia, Milano 2014.
- Fee G. D., *Paul's Letter to the Philippians*, New International Commentary on the NT, Eerdmans, Grand Rapids 1995.
- Fitzmyer J. A., *Romans* (Anchor Bible 33), Doubleday, New York 1993.
- Flis J., *List do Filipian*, Nowy Komentarz Biblijny NT XI, Edycja Świętego Pawła, Częstochowa 2011.
- Fowl S. E., *Philippians*, Two Horizons New Testament Commentary, Eerdmans, Grand Rapids 2005.

- Gardner P., *1 Corinthians*, Exegetical Commentary on the NT, Zondervan, Grand Rapids 2018.
- Garland D. E., *1 Corinthians*, Baker Exegetical Commentary to the NT, Baker Academic, Grand Rapids 2003.
- Green G. L., *The Letters to the Thessalonians*, Pillar New Testament Commentary, Eerdmans, Grand Rapids 2002.
- Hahn S. W., *List do Rzymian. Katolicki Komentarz do Pisma Świętego*, przeł. A. Gomola, W drodze, Poznań 2021.
- Hamm D., *Listy do Filipian, Kolosan, Filemona*, Katolicki Komentarz do Pisma Świętego, przeł. E. Litak, W drodze, Poznań 2022.
- Hansen G. W., *The Letter to the Philippians*, Pillar New Testament Commentary, Eerdmans, Grand Rapids 2009.
- Harris M. J., *The Second Epistles to the Corinthians*, New International Greek Testament Commentary, Eerdmans, Grand Rapids 2005.
- Hawthorne G. F., *Philippians*, Word Biblical Commentary 43, Word Books, Waco 1983.
- Heriban J., *Retto fronein e kenosis. Studio esegetico su Fil 2,1-5. 6-11*, Pontificio Istituto Biblico, Roma 1983.
- Johnson A., *1 and 2 Thessalonians*, Two Horizons New Testament Commentary, Eerdmans, Grand Rapids 2016.
- Keener C. S., *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, przeł. Z. Kościuk, Prymasowska Seria Biblijna, Vocatio, Warszawa 2000.
- Kruse C. G., *Paul's Letter to the Romans*, Pillar New Testament Commentary, Eerdmans, Grand Rapids 2012.
- Lindemann A., *Der erste Korintherbrief*, Handbuch zum Neuen Testament 9/1, Mohr Siebeck, Tübingen 2000.
- Manzi F., *Seconda Lettera ai Corinzi*, Libri Biblici 9, Edizioni San Paolo, Milano 2002.
- Oakes P., *Philippians: From People to Letter*, Cambridge University Press, Cambridge 2001.
- O'Brien P. T., *The Letter to the Ephesians*, Pillar New Testament Commentary, Eerdmans, Grand Rapids 1999.
- O'Brien P. T., *The Epistle to the Philippians*, New International Greek Testament Commentary, Eerdmans, Grand Rapids 1991.
- Paciorek A., *Drugi List do Koryntian*, Nowy Komentarz Biblijny NT VIII, Wydawnictwo Świętego Pawła, Częstochowa 2017.
- Penna R., *Lettera ai Romani. II. Rm 6-11*, Scritti delle origini cristiane 6, EDB, Bologna 2006.
- Penna R., *Lettera ai Romani. III. Rm 12-16*, Scritti delle origini cristiane 6, EDB, Bologna 2008.
- Pitta A., *Lettera ai Filipesi*, Libri Biblici 11, Paideia, Milano 2010.
- Pitta A., *Lettera ai Romani*, Libri Biblici 6, Paideia, Bologna 2001.
- Popowski R., *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*, PWN, Warszawa 1995.
- Reumann J., *Philippians*, Anchor Bible 33B, Doubleday, New Haven 2008.
- Romanello S., *Lettera agli Efesini*, Libri Biblici 10, Paideia, Milano 2003.
- Rosik M., *Pierwszy List do Koryntian*, Nowy Komentarz Biblijny NT VII, Edycja Świętego Pawła, Częstochowa 2009.
- Schreiner T. R., *Romans*, Baker Exegetical Commentary on the NT 6, Baker Academic, Grand Rapids 1998.

- Seifrid M. A., *The Second Letter to the Corinthians*, Pillar New Testament Commentary, Eerdmans, Grand Rapids 2014.
- Silva M., *Philippians*, Baker Exegetical Commentary to the NT, Baker Academic, Grand Rapids 2005.
- Stasiak, S., *List do Rzymian*, Nowy Komentarz Biblijny NT VI, Edycja Świętego Pawła, Częstochowa 2020.
- Thielman F., *Romans*, Zondervan Exegetical Commentary on the New Testament 6, Zondervan, Grand Rapids 2018.
- Thompson J. W. – Longenecker B. W., *Philippians and Philemon*, Paideia Commentaries on the NT, Baker Academic, Grand Rapids 2016.
- Weima J. A. D., *1-2 Thessalonians*, Baker Exegetical Commentary on the NT, Baker Academic, Grand Rapids 2014.
- Wendland H.-D., *Die Briefe an die Korinther*, Neues Testament Deutsch 7, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1968.

Piotr R. Gryziec OFMConv – doktor teologii biblijnej, absolwent Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i Papieskiego Instytutu Biblijnego w Rzymie. Jest wykładowcą Pisma Świętego w Wyższym Seminarium Duchownym Braci Mniejszych Konwentalnych w Krakowie oraz wykładowcą Instytutu Studiów Franciszkańskich. Zajmuje się popularyzacją Pisma Świętego w duszpasterstwie.